

Соціальні уявлення про Захід та Схід України як складові масової геополітичної свідомості

О.Ю.Дроздов. Соціальні уявлення про Захід та Схід України як складові масової геополітичної свідомості. Наведено результати авторського емпіричного дослідження образів двох регіонів (Західна та Східна Україна) як складових масової геополітичної свідомості сучасної молоді. Описані соціальні уявлення про ці частини країни, які існують у мешканців дев'яти різних регіонів України, а також особливості уявлень на загальнодержавному рівні. Було виявлено, що: 1) існуючі регіональні асоціації за характером часто є культурними (Захід) або культурно-політичними (Схід); 2) геополітичні образи Заходу та Сходу України мають ряд схожих рис, а регіональна специфіка соціальних уявлень про них переважно проявляється у пріоритетності тих чи інших образів (або їхніх складових); 3) Західна частина України сприймається та оцінюється молоддю дещо краще, ніж її Східна частина.

Ключові слова: геополітична свідомість, геополітичний образ, соціальні уявлення, асоціації, Західна Україна, Східна Україна.

А.Ю.Дроздов. Социальные представления о Западе и Востоке Украины как составляющие массового геополитического сознания. Приведены результаты авторского эмпирического исследования образов двух регионов (Западная и Восточная Украина) как составляющих массового геополитического сознания современной молодежи. Описаны содержание социальных представлений про эти части страны, которые имеются у жителей девяти разных регионов Украины, а также особенности представлений на общегосударственном уровне. Было выявлено, что: 1) существующие региональные ассоциации часто носят культурный (Запад) или культурно-политический (Восток) характер; 2) геополитические образы Запада и Востока Украины имеют ряд общих черт, а региональная специфика социальных представлений о них в большинстве случаев проявляется в приоритетности тех или иных образов (или их составляющих); 3) Западная часть Украины воспринимается и оценивается молодежью несколько лучше, чем ее Восточная часть.

Ключевые слова: геополитическое сознание, геополитический образ, социальные представления, ассоциации, Западная Украина, Восточная Украина.

Постановка проблеми. Специфічним різновидом політичної свідомості є геополітична свідомість (ГПС) – форма відображен-

ня подій та явищ «політичного світу» крізь призму «географічного світу» шляхом ототожнення певного географічного простору з конкретною політикою, яка там здійснюється [1]. Масову ГПС ми визначаємо як рівень побутового, неелітарного, нефактового відображення геополітичних явищ. Однією зі складових масової ГПС є образи та уявлення щодо певних регіонів, зокрема регіонів країни, які іноді мають політизований або суто політичний характер. Яскравим прикладом є ситуація із Заходом та Сходом України, які у масовій свідомості з суто географічних понять перетворилися на політичні антоніми. Так, починаючи з подій «помаранчевої революції», в Україні мало місце поширення негативних «територіальних міфів» про Донбас [2; 3]. А образ «бандерівського» («націоналістичного») Заходу України (Львова тощо) існував ще у радянській побутовій політичній культурі.

Все це у поєднанні з діями певних політичних сил сприяє розвитку регіональної інтолерантності, про що свідчать дані соціологічних опитувань. Зокрема, опитування мешканців Донбасу та Галичини у 2007 р. виявило переважання у кожному регіоні позитивних автостереотипів та негативних гетеростереотипів [4]. Досить високий рівень взаємної регіональної інтолерантності мешканців західних та південно-східних областей України було виявлено у дослідженні 2011 р. [7]. Так, більшість (59%) мешканців Заходу України вважала, що погляди мешканців Півдня/Сходу гальмують перетворення України у сучасну європейську країну; 42% опитаних приписували мешканцям цих регіонів погляди, близькі до сталінізму, і стільки ж вважали, що їхні погляди загрожують цілісності України. Поряд із тим, більшість опитаних з Півдня та Сходу України вважали, що погляди мешканців Західноукраїнських областей близькі до фашизму (відповідно 69% та 51%), загрожують цілісності України (75% та 68%) і гальмують перетворення України у цивілізовану країну Європи (51% та 43%). Особливо тривожним фактом є той, що значна частка опитаних цих регіонів (відповідно 43% та 32%) вважала, що без Західного регіону життя в Україні було б кращим. І хоча результати аналогічного дослідження 2012 р. виявили зростання регіональної толерантності українців [6], дана проблема, на наш погляд, зберігає свою актуальність. Крім того, відповідні дослідження часто мали соціологічний характер. Тому метою нашого дослідження стало вивчення психологічних (психосемантичних) особливостей соціальних уявлень молоді про Західну та Східну частини України на регіональному та загальнодержавному рівнях масової ГПС.

Методика та процедура дослідження. Дослідження проводилось у період з листопада 2012 р. до травня 2013 р. у межах дослідницького проекту «Психологія масової геополітичної свідомості». Основою при формуванні вибірки стала територіальна класифікація, розроблена фахівцями Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, котра передбачає виділення 9 політико-ідеологічних регіонів України [5]. Відповідно до мети та згаданої територіальної моделі вибірка досліджуваних (загальна кількість – 976 осіб, з них 385 чоловічої та 591 жіночої статі) була побудована наступним чином: студенти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (245 осіб) репрезентували регіон «Північний Схід»; студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка (100 осіб) – регіон «Київ-столиця»; студенти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (87 осіб) – регіон «Правобережний Центр»; студенти Херсонського національного університету (92 особи) – регіон «Південь»; студенти Севастопольського національного університету ядерної енергії та промисловості, а також Євпаторійського інституту соціальних наук (100 осіб) – регіон «Крим»; студенти Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (99 осіб) – регіон «Схід без Донбасу»; студенти Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, 69 осіб) – регіон «Донбас»; студенти Львівського національного університету імені Івана Франка (88 осіб) – регіон «Галичина»; студенти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк, 96 осіб) – регіон «Захід без Галичини». Зазначимо, що до вибірки не включались студенти спеціальностей («Історія», «Політологія», «Географія»), що передбачають засвоєння наукових геополітичних знань («академічної геополітики»).

Досліджуваним пропонувалось дати відповідь на питання «*Чи погоджуєтесь Ви з тим, що у політичному плані Україна фактично поділяється на дві частини – Західну та Східну Україну?*». За позитивної відповіді пропонувалось навести щодо них асоціації (бажано політичні), а також оцінити за допомогою 14 шкал авторського варіанта СД. Зазначимо, що всі дескриптори останнього були попередньо відібрані у пілотажних дослідженнях як значущі при актуалізації геополітичних регіональних образів. Отримані дані були піддані первинному та вторинному статистичному аналізу за допомогою пакета SPSS.17.

Отримані результати та їх аналіз. Із фактом існування Західної та Східної України як різних у політичному плані частин

держави погодилась така кількість опитаних: 42% – з групи «Північний Схід», 58% – з групи «Київ», 38% – з групи «Правобережний Центр», 77% – з групи «Південь», 67% – з групи «Крим», 78% – з групи «Схід без Донбасу», 78% – з групи «Донбас», 78% – з групи «Галичина», 58% – з групи «Захід без Галичини» (статистично вірогідна відмінність за Н-критерієм Краскала-Уолеса при $p=0,001$). Як бачимо, найвищі показники (від двох третіх до трьох четвертих) сприймання політичного розколу України мають місце саме в «ідеологічно-полярних» регіонах Сходу («Схід без Донбасу», Донбас, «Південь», Крим) та Заходу (Галичина). Найменший рівень згоди (плюс-мінус 40%) з концепцією «двох Україн» був у досліджуваних із «Правобережного Центру» та «Північного Сходу», що можна вважати закономірним, враховуючи політичну поміркованість цих регіонів.

Особливості асоціацій стосовно Заходу та Сходу України наведено у таблиці 1 (застосовувався контент-аналіз, у ході якого виокремлювались смислові групи відповідей з частотою згадування не менше 10%).

Таблиця 1

Асоціації щодо Заходу та Сходу України у досліджуваних з різних регіонів

Регіони	Основні групи асоціацій (геополітичні «образи») та частотний показник їх (% опитаних)	
	Щодо Західної України	Щодо Східної України
«Північний Схід» (Чернігів)	1. Національна культура, традиції (10) 2. Карпати (10) 3. Українська мова (10)	1. Росія, російська мова та русифікація (15) 2. Промисловість, вугілля, шахти (15)
Київ	1. Національна культура, традиції, мова (20) 2. Націоналізм (13) 3. Прозахідна / проєвропейська орієнтація (10)	1. Росія, російська мова, русифікація (18) 2. Промисловість, вугілля (16) 3. Кримінал, корупція (11)
«Правобережний Центр» (Черкаси)	1. Українська мова та культура (11)	1. Росія, російська мова, русифікація (17)
«Південь» (Херсон)	1. Національна культура, її збереження (31) 2. Українська мова (20) 3. Культура, її високий рівень (14)	1. Промисловість, шахти (15) 2. Російська мова (13) 3. Росія, проросійська орієнтація (11) 4. Низький рівень культури (10)

«Крим» (Севастополь-Євпаторія)	1. Націоналізм, Бандера (18) 2. Українська мова, її діалекти (15) 3. Національна культура, традиції (12)	1. Росія (13) 2. Промисловість, шахти, вугілля (13) 3. Російська мова (11) 4. Донецьк, Донбас (10)
«Схід без Донбасу» (Дніпропетровськ)	1. Націоналізм (19) 2. Національна культура та звичаї (18) 3. Українська мова (17) 4. Прозахідна / проєвропейська орієнтація (14)	1. Промисловість (18) 2. Росія (15) 3. Російська мова (12)
«Донбас» (Луганськ)	1. Українська мова (16) 2. Національна культура, традиції (14) 3. Націоналізм, Бандера (14) 4. Європа, ЄС (10)	1. Російська мова, русифікація (17) 2. Промисловість, вугілля, шахти (17) 3. Росія (16)
«Галичина» (Львів)	1. Українська мова, культура, традиції (25) 2. Націоналізм, Бандера (13) 3. Європа (13) 4. Культура, освіченість (13)	1. Росія (22) 2. Російська мова, русифікація (19)
«Захід без Галичини» (Луцьк)	1. Українська мова (18) 2. Культура (14)	1. Кримінал та корупція (14) 2. Діюча влада (11) 3. Росія, орієнтація на Росію (10) 4. Російська мова (10)

Як свідчать отримані дані, геополітичні образи цих регіонів є досить стереотипними. Так, уявлення про Західну Україну базуються на двох основних стереотипах – «українська мова» та «культура/національна культура/», які зустрічаються в усіх регіональних групах. Сприймання Східної України, у свою чергу, всюди базується на стереотипах «Росія» та «російська мова». Отже, цікавим є те, що, погоджуючись із фактом існування двох різних у політичному (!) плані частин нашої країни, досліджувані розрізняли їх не стільки за політичним, скільки за культурологічним критерієм (адже суто політичний стереотип «Росія» стосувався лише Сходу України). Все це, з нашого погляду, є наслідком надмірної політизації суто культурних, передусім мовних питань у нашій країні.

Що стосується культурно-регіональних відмінностей, то вони проявлялись, передусім, у частоті тих чи інших асоціацій. Так, щодо Заходу України стереотип «націоналізм» був поширений у групах «Київ», «Крим», «Схід без Донбасу», «Донбас»,

а також у самій групі «Галичина». Як бачимо, його поширення пов'язане з рівнем політизації регіону та особливостями його геополітичної орієнтації. Стереотипи «Європа» та «Захід» (у широкому сенсі) були виражені лише у групах «Київ», «Донбас» та «Галичина», що можна пояснити аналогічно. А ось географічний стереотип «Карпати» фіксувався чомусь лише у групі «Північний Схід».

У той же час стосовно Східної України стереотип «Промисловість/шахти» був поширений у більшості груп, крім «Правобережного Центру», Галичини та «Заходу без Галичини» (останнє є логічним, оскільки західноукраїнський політизований погляд на Схід є цілком очікуваним). Негативний стереотип «кримінал/корупція» проявився лише у групах «Київ» та «Захід без Галичини», а «низька культура» – лише у проросійській групі «Південь», що є цікавим. Останній регіон, до речі, заслуговує на увагу ще й тому, що в ньому єдиному з проросійських регіонів не був поширений стереотип «Націоналізм» стосовно Західної України.

Зазначимо, що політизовані геополітичні стереотипи більше спостерігались у групах, яких вони безпосередньо стосувалися – «Схід без Донбасу», «Донбас» і «Галичина» (політичні регіональні стереотипи тут склали приблизно половину від загальної кількості по кожній групі).

Для виявлення регіональних геополітичних образів Заходу та Сходу України ми використали процедуру факторного аналізу (за методом Varimax-обертання). Зазначимо, що ми звертали увагу лише на найбільш значущі фактори (із внеском у сумарну дисперсію не нижче 9-10%).

Образи Західної України. Опитані групи «Північний Схід» уявляють Захід нашої держави так¹: *«Соціально-політичне благополуччя та корумпованість»* (політичний фактор), *«Красивий, висококультурний та релігійний регіон, що викликає атракцію»* (неполітичний емоційно-мотиваційний²) та *«Економічно слабозвинутий, але заможний регіон»* (неполітичний).

У групі «Київ-столиця» виділилися такі фактори-образи: *«Політично благополучний, але корумпований регіон»* (політичний фактор), *«Економічно неблагополучний регіон з ефек-*

¹ Тут і далі – виділені фактори-образи наведено у порядку зменшення внеску у сумарну дисперсію (перший фактор – найбільший і т.д.).

² Тут і далі – ми підкреслюємо емоційно-мотиваційний характер окремих факторів, оскільки більшість інших факторів-образів має суто когнітивний (образи, уявлення, знання) характер.

тивною владою» (змішаний³), *«Атракція до красивого регіону»* (неполітичний емоційно-мотиваційний) і *«Висока культура та духовність»* (неполітичний).

Представники групи **«Правобережний Центр»** мають такі уявлення про регіон: *«Суперечлива влада»* (політичний фактор), *«Атракція до висококультурного демократичного регіону»* (змішаний емоційно-мотиваційний), *«Красивий, некриміналізований та духовний регіон»* (змішаний) та *«Економічно неблагополучний регіон»* (неполітичний).

Фактори-образу Заходу України у групі **«Південь»** були наступними: *«Добра» політика і влада в економічно слабкому регіоні»* (змішаний фактор), *«Красивий регіон, що викликає атракцію»* (неполітичний емоційно-мотиваційний), *«Безпечний висококультурний регіон»* (змішаний) і *«Релігійний та заможний регіон»* (неполітичний).

У групі **«Крим»** виділилися такі образи: *«Погана влада і політика в економічно проблемному регіоні»* (змішаний фактор), *«Атракція до красивого регіону»* (неполітичний емоційно-мотиваційний), *«Висока культура та релігійність»* (змішаний), *«Демократична єдність»* (політичний) та *«Некриміналізований, але корумпований регіон»* (змішаний).

Представники **«Сходу без Донбасу»** уявляли Західну Україну так: *«Погана» політика і влада»* (політичний фактор), *«Економічно проблемний, але демократичний регіон»* (змішаний), *«Релігійно-культурний та красивий регіон»* (неполітичний) та *«Регіон, що викликає атракцію»* (емоційно-мотиваційний).

Опитані групи **«Донбас»** мали наступні уявлення: *«Красивий та релігійний регіон, що викликає атракцію»* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), *«Погана» політика і влада»* (політичний), *«Корумпований, але не криміногенний регіон»* (змішаний), *«Демократичний та економічно проблемний регіон»* (змішаний).

У групі **«Галичина»** власний регіон сприймається так: *«Погана» влада і політика»* (політичний фактор), *«Атракція до красивого релігійного регіону»* (неполітичний емоційно-мотиваційний) та *«Висококультурний некримінальний та економічно розвинений регіон»* (неполітичний).

Образи, виявлені у групі **«Захід без Галичини»**, були такими: *«Корумпований, але не криміногенний та згуртований регіон»* (змішаний фактор), *«Погана» політика та влада»* (політич-

³ Змішані (або політизовані) фактори – політико-економічні, політико-культурологічні або політико-економічно-культурологічні за змістом

ний), «Атракція до регіону високої духовності та культури» (неполітичний емоційно-мотиваційний) та «Красивий регіон, що викликає атракцію» (неполітичний емоційно-мотиваційний).

Аналіз вищеописаних факторів-образів виявив ряд загальних і специфічних тенденцій. По-перше, одна половина (51%) виявлених образів Заходу України має позитивний характер (у них, як правило, підкреслювались краса та високий рівень культури). Навіть у проросійському Криму більшість виявлених факторів мали позитивний зміст (хоча перший, звичайно, був негативним). Отже, можемо констатувати дію механізмів ідеалізації та міфологізації. Друга половина носила амбівалентний (31%) і негативний (17%) зміст. Негативними характеристиками регіону, як правило, вважались: корумпованість, економічна нерозвиненість, погана політика та влада.

По-друге, майже у всіх регіональних групах перші фактори-образи були політичними або політизованими, а тому, негативними або амбівалентними. Цікаво, що останнє стосувалося навіть самих західноукраїнських регіонів.

Ще більш цікавою тенденцією стало те, що значна кількість виявлених регіональних факторів-образів була аналогічною або схожою за змістом. Зокрема, мали місце схожі образи у східних («Схід без Донбасу», «Донбас») та західних («Галичина», «Захід без Галичини») регіональних групах, що доводить вплив механізму стереотипізації.

Стосовно регіональних відмінностей, відмітимо дві, які проявились у «регіонах-антагоністах». По-перше, у представників групи «Донбас» перший фактор-образ регіону мав неполітичний емоційно-мотиваційний («атрактивний») характер. Поряд із тим, всі інші образи були тут негативними та амбівалентними за змістом. У групі «Галичина» мав місце цікавий образ (третій), де підкреслювалась економічна розвиненість регіону (в інших групах давались протилежні економічні оцінки). В іншій західноукраїнській групі («Захід без Галичини») виявилось одразу два емоційно-мотиваційних («атрактивних») образи. Отже, у двох останніх групах частково проявляється механізм внутрішньогрупового фаворитизму.

Образи Східної України. В уявленнях досліджуваних групи «Північний Схід» цей регіон виглядає так: «Погана влада та політика» (політичний фактор), «Красивий, але малокультурний регіон, що викликає атракцію» (неполітичний емоційно-мотиваційний) й «Економічно розвинутий та корумпований регіон» (змішаний).

У групі **«Київ-столиця»** виокремилися такі фактори-образи: *«Соціально-небезпечний регіон»* (політичний фактор), *«Некрасивий регіон, що викликає суперечливе емоційне ставлення»* (неполітичний емоційно-мотиваційний), *«Незгуртований регіон з поганою владою»* (політичний) та *«Економічно розвинений, але не заможний та атеїстичний регіон»* (неполітичний).

Опитані групи **«Правобережний Центр»** мають такі образи регіону: *«Погана влада в економічно проблемному регіоні»* (змішаний фактор), *«Незгуртований, недемократичний та малокультурний регіон»* (змішаний), *«Атракція до красивого регіону»* (неполітичний емоційно-мотиваційний).

У групі **«Південь»** було виділено такі фактори-образи Сходу України: *«Малокультурний та соціально неблагополучний регіон»* (змішаний фактор), *«Атракція до красивого регіону»* (неполітичний емоційно-мотиваційний) та *«Економічно розвинений, але не заможний регіон»* (неполітичний).

Досліджувані групи **«Крим»** мали такі уявлення: *«Погана влада в економічно проблемному регіоні»* (змішаний фактор), *«Атракція до красивого регіону»* (неполітичний емоційно-мотиваційний), *«Атеїстичний та корумпований регіон»* (змішаний), *«Криміногенний, незгуртований, але культурно розвинений регіон»* (змішаний).

У представників **«Сходу без Донбасу»** були такі образи: *«Погана» влада і політика в економічно проблемному регіоні»* (змішаний фактор), *«Красивий регіон, що викликає атракцію»* (неполітичний емоційно-мотиваційний), *«Криміналізований недемократичний регіон»* (змішаний) і *«Атеїстичний та незгуртований регіон»* (змішаний).

У групі **«Донбас»** було виділено наступні образи: *«Красивий регіон, що викликає атракцію»* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), *«Погана» влада і політика»* (політичний), *«Корумпований та криміногенний регіон»* (змішаний) та *«Економічно проблемний регіон та побажання розвитку»* (неполітичний емоційно-мотиваційний).

Образи, отримані у групі **«Галичина»**, мали такий характер: *«Атракція до красивого регіону»* (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), *«Криміногенний, корумпований та малокультурний регіон»* (змішаний), *«Незгуртований регіон з поганою владою та політикою»* (політичний), *«Незаможний регіон з поганою владою»* (змішаний).

Опитані групи **«Захід без Галичини»** уявляли Схід України так: *«Погана» влада та політика в економічно розвинено-*

му регіоні» (змішаний), «Атракція до красивого регіону» (неполітичний емоційно-мотиваційний фактор), «Малокультурний криміногенний регіон» (неполітичний) і «Недемократичний роздрібнений та корумпований регіон» (політичний).

Отже, можна виділити наступні тенденції. По-перше, на відміну від Заходу України, образи Східної частини мали інший кількісний розподіл у оцінковому плані. Більшість (58%) образів тут мала негативний характер, а приблизно п'ята частина (21%) – амбівалентний. Кількісне домінування цих образів мало місце, у тому числі й у самих східноукраїнських групах. У більшості випадків Східній Україні приписувались такі негативні характеристики: корумпованість, погана влада і політика, наявність економічних та кримінальних проблем, недемократичність. Лише п'ята частина (21%) образів була суто позитивною (найчастіше в них відзначалася краса регіону).

Як, і з західноукраїнським регіоном, перші фактори-образи Сходу майже у всіх регіональних групах були політичними або політизованими, а тому негативними або амбівалентними (це спостерігалось навіть у більшості проросійських регіонів, включаючи «Схід без Донбасу»).

Ще однією спільною цікавою закономірністю стала наявність значної кількості схожих за змістом регіональних факторів-образів (як і у випадку із Західною Україною). Зокрема, це стосувалося східних («Схід без Донбасу», «Донбас») та західних («Галичина», «Захід без Галичини») регіональних груп. Отже, маємо ознаки дії механізму стереотипізації.

Стосовно регіональної специфіки, варто зазначити таке. По-перше, у групах «Донбас» та «Галичина» перші фактори-образи мали неполітичний емоційно-мотиваційний позитивний («атрактивний») характер. Представники частини регіонів, крім вищезгаданого «загального» негативу, приписували Східній Україні малокультурність (у групах «Північний Схід», «Правобережний Центр», «Південь», «Галичина», «Захід без Галичини»). Група «Київ-столиця» виявилась єдиною, у якій Схід нашої держави вважали некрасивим. Також у цій групі, як і в «Північному Сході», не було жодного суто позитивного образу, що вказує на дію механізму аут-групової дискримінації. У групі «Донбас» виявилось аж два емоційно-мотиваційні фактори-образи (хоча один з них був позитивний, а інший – амбівалентний).

Образи регіонів на загальнодержавному рівні. Точку зору про існування двох різних політичних регіонів нашої держави підтримало 60,3% опитаних загальної вибірки. Не погодилися

з цим 38,4%, а 1,2% – не дали відповіді з цього питання. Отже, політичне розмежування України, на жаль, є «ментальним фактом» масової ГПС молоді. Факторний аналіз даних загальної вибірки дозволив виявити образи, описані нижче.

Отже, **Західна Україна** сприймається наступним чином: «*Корумпований регіон з поганою владою та політикою*» (політичний фактор), «*Атракція до красивого регіону*» (неполітичний емоційно-мотиваційний) та «*Економічно проблемний регіон*» (неполітичний). Як бачимо, більшість факторів-образів (зокрема, найзначущіший) є негативною, а позитивне сприймання даної території має скоріше культурно-екологічну забарвленість. Тому цілком закономірним є те, що саме за дескриптором «красива-некрасива» опитувані виявили найбільшу узгодженість оцінок. Цікаво те, що найбільший розкид оцінок стосувався міри турботи влади про народ (мабуть, Західна Україна багатьма сприймається як «дещо інша Україна» з «дещо іншою владою/політикою»).

Стосовно **Східної України** ми виявили такі три образи: «*Криміногенний та малокультурний регіон*» (змішаний фактор), «*Економічно розвинений, але незаможний регіон з поганою владою*» (змішаний) та «*Атракція до красивого регіону*» (неполітичний емоційно-мотиваційний). Отже, як і у випадку із західним «територіальним антиподом», більшість факторів має негативний зміст, а прояви симпатії пов'язані не з соціально-політичними, а з зовсім іншими характеристиками. Зазначимо, що стереотип криміногенного Сходу України проявився й у мінімальному розкиді оцінок опитаних за показником «високий-низький рівень злочинності». Можливо, саме тому максимальна розбіжність оцінок мала місце стосовно симпатії до даного регіону.

Звертає на себе увагу одна досить неприємна тенденція: у перших (найзначущіших) факторах-образах обох частин України вагоме місце посідає така складова, як корумпованість – перша за факторним навантаженням стосовно Заходу, та друга – щодо Сходу. Можливо, цей дескриптор є «регіональним (місцевим) аналогом» інших (наявність-відсутність порядку, справедливості політики), які, за даними інших наших досліджень, займали вагоме місце у загальнодержавному образі України.

Висновки. Переконавання в існуванні Заходу та Сходу як двох різних у політичному плані частин нашої держави є складовою масової ГПС сучасної молоді. Ця установка неоднаковою мірою поширена в різних регіонах України з різними політичними культурами. Тому привертає увагу те, що виявлені образи Захо-

ду та Сходу України мають ряд схожих рис. Зокрема, обидва регіони часто наділялись аналогічними або схожими політичними характеристиками (корумпованість, неефективність та несправедливість влади тощо). У більшості випадків регіональна специфіка уявлень про них полягає у пріоритетності тих чи інших образів (або їхніх складових). Загалом, Захід України сприймається та оцінюється трохи краще, ніж Схід. Напевно, «ефект ореолу» першого регіону базується на його асоціації з національною культурою. Щодо другого регіону «працює» асоціація з Росією – країною, яка за даними наших власних та інших досліджень, сама по собі сприймається досить суперечливо (плюс можливий перенос негативного іміджу діючої державної влади). Зміст і характер образів цих двох регіонів пов'язаний з дією ряду психологічних механізмів: стереотипізації, ідеалізації, міфологізації, аутгрупового фаворитизму, аутгрупової дискримінації, внутрішньогрупового фаворитизму тощо.

Список використаних джерел

1. Дроздов О. Геополітична свідомість як психологічний феномен / О.Дроздов // Соціальна психологія. – 2010. – № 5. – С.26-37.
2. Жовніренко П. Донбас і «донецькі» у сучасній українській міфології: що маємо і що робити? / П.Жовніренко // Вісник Національного технічного університету України «КПІ». Серія «Політологія. Соціологія. Право». – 2011. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://visnyk-ppsp.kpi.ua/uk/2011-1/11%20-%201_9_%20-%207.pdf
3. Зверева К.О. Вплив стереотипів та міфів на формування іміджу регіону (на прикладі Донбасу) / К.О. Зверева // Держава та регіони. Серія «Гуманітарні науки». – 2010. – № 4. – С.92-95.
4. Кононов І. Донбас і Галичина в регіональній системі України / І. Кононов, С. Хобта, С. Щудло // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 3. – С.73-98.
5. Психологія масової політичної свідомості та поведінки / Відп. ред. В.О.Васютинський. – К.: ДОК-К, 1997. – 164 с.
6. Регионы Украины в образах и стереотипах массового сознания: краткий отчет Института прав человека и предотвращения экстремизма и ксенофобии о социологическом опросе (2012): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ihrpex.org/ru/article/3026/kratkyj_otchet_o_sotsyologicheskome_oprose_regyony_ukrainy_v_obrazah_y_stereotypah_massovogo_soznanya.

7. Резюме отчета Института прав человека и предотвращения экстремизма и ксенофобии по теме «Региональная толерантность и экстремизм в Украине» (2011): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ihrpex.org/ru/article/2208/rezjume_otcheta_po_teme_regionalnaja_tolerantnost_y_ekstremizm_v_ukrayne

Spisok vikoristanih dzherel

1. Drozdov O. Geopolitychna svidomist' jak psykholichnyj fenomen / O.Drozdov // Social'na psykholija. – 2010. – № 5. – S.26-37.
2. Zhovnireno P. Donbas i «donec'ki» u suchasnij ukrai'ns'kij mifologii': shho majemo i shho robyty? / P.Zhovnireno // Visnyk Nacional'nogo tehnicnogo universytetu Ukrai'ny «KPI». Serija «Politologija. Sociologija. Pravo». – 2011. – № 1. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://visnyk-psp.kpi.ua/uk/2011-1/11%20-%201_9_%20-%207.pdf
3. Zvjerjeva K.O. Vplyv stereotypiv ta mifiv na formuvannja imidzhu regionu (na prykladi Donbasu) / K.O. Zvjerjeva // Derzhava ta regiony. Serija «Gumanitarni nauky». – 2010. – № 4. – S.92-95.
4. Kononov I. Donbas i Galychyna v regional'nij systemi Ukrai'ni / I. Kononov, S. Hobta, S. Shhudlo // Sociologija: teorija, metody, marketyng. – 2008. – № 3. – S.73-98.
5. Psykholija masovoi' politychnoi' svidomosti ta povedinky / Vidp. red. V.O.Vasjutyns'kyj. – K.: DOK-K, 1997. – 164 s.
6. Regyony Ukrainy v obrazah y stereotypah massovogo soznannya: kratkyj otchet Instytutu prav cheloveka i predotvrashhenija ekstremizmu i ksenofobyy o socyologicheskom oprose (2012) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ihrpex.org/ru/article/3026/kratkyj_otchet_o_sotsyologicheskom_ooprose_regyony_ukrainy_v_obrazah_y_stereotypah_massovogo_soznannya
7. Rezjume otcheta Instytutu prav cheloveka i predotvrashhenija ekstremizmu i ksenofobyy po teme «Regional'naja tolerantnost' i ekstremizm v Ukraine» (2011) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ihrpex.org/ru/article/2208/rezjume_otcheta_po_teme_regionalnaja_tolerantnost_y_ekstremizm_v_ukrayne

O.Y.Drozdov. Social representations about West and East of Ukraine as the elements of the mass geopolitical consciousness. The author's empirical study results of the images of two regions (Western and Eastern

Ukraine) as components of the modern youth's mass geopolitical consciousness are described. The content and structure of social representations for these parts of the country, which are widespread among the inhabitants of the nine regions in Ukraine («Northen East», Kyiv, «Right-bank Center», «South», the Crimea, «East without Donbass», Donbass, Galicia, «West without Galicia») are analyzed as well as the peculiarities of the representations at the national level are defined. It turned out that the belief in the existence of these two politically different parts of our country is a component of the modern youth's mass geopolitical consciousness, which is differently spread in different regions of Ukraine with the different political cultures. It was found that the existing associations on the East and West of the state often have culturally political character and their geopolitical images have some similarities (e.g., both regions are often endued with the analogical or similar political characteristics – corruption, inefficiency and injustice of power, etc.). The regional specificity of the representations for these parts of the country is manifested mainly in the priority of these or those images (or their components). The West of Ukraine (which is often associated with national culture) is perceived and evaluated better than the East (often associated with Russia). The content and nature of the images of these two regions are concerned with the effect of some psychological mechanisms such as stereotyping, idealizing, mythologizing, out-group favoritism and discrimination, internal-group favoritism and others.

Key words: geopolitical consciousness, geopolitical image, social representations, associations, Western Ukraine, Eastern Ukraine.

Отримано: 11.09.2013 р.

УДК 316.613.434-053.6

О.Б.Єгорова

Особливості прояву ворожості у хлопців і дівчат підліткового віку

О.Б.Єгорова. Особливості прояву ворожості у хлопців і дівчат підліткового віку. У статті розглядаються основні підходи і визначення ворожості, що існують в сучасній науці. Проводиться аналіз концепцій і напрямів медико-психологічних досліджень, що займаються вивченням даного феномена.

Встановлено, що найбільша частина інформації в літературних джерелах присвячена аналізу прояву ворожості в різних ситуаціях. Ви-